

die. In ogni commedia c'è una esperienza vissuta da Eduardo. Con l'agguanto di una grande fantasia creatrice.

– Quando scriveva Eduardo? E quale importanza accordava al testo scritto?

Il testo scritto era per lui la cosa più importante. Infatti mentre non aveva nessuna paura del palcoscenico come attore, come autore, invece, ogni volta che c'era la prima di una sua commedia gli veniva la mossa di visceri. Quando suonava il campanello per andare in scena stava male, perché voleva sapere se aveva scritto un testo chiaro da farlo capire al pubblico. E quando ciò avveniva lui era la felicità. Lui un testo lo teneva in testa veramente per anni. Per esempio, l'ultima commedia che ha scritto, *Gli esami non finiscono mai*, che è del '73, lui la raccontò a Raul Radice, un critico che era suo amico, nel '48. Pensi quanti anni l'ha tenuta dentro. E finché non aveva questa sfera completa – inizio, svolgimento, fine – lui non si metteva neanche a scriverla. E spesso anche se aveva la sfera, non la scriveva se non aveva gli attori adatti a rappresentare questa cosa. Poi però riusciva a scriverla anche in una settimana, perché la sua mente era come un computer fantastico e aveva registrato tutto. Si trattava allora solo di avere la pazienza da certosino di cui lui era capace. Si metteva a scrivere alle sei della mattina. Faceva un brevissimo intervallo verso l'una. Mangiava qualcosa. E poi si rimetteva a scrivere. E smetteva solo alle sette, alle otto di sera. Rimangiava qualcosa e andava a dormire, per poi ricominciare da dove aveva lasciato, come se non ci fosse stata nessuna interruzione, la mattina dopo. E questo fino a quando non aveva finito la commedia.

– Il titolo della sua relazione di ieri sera era: Shakespeare tradotto in napoletano. Come è noto De Filippo ha tradotto *La tempesta*. Perché proprio la tempesta?

Lui scelse *La tempesta* perché c'erano molte cose che gli ricordavano Napoli. Per esempio, queste faeries che si facevano a Napoli nel Settecento. Poi Vincenzino Scarpetta le riprese e Eduardo faceva una parte in una di queste faeries. Allora questo teatro incantato, di effetti scenici ingenui, ma molto teatrali, questo mondo pieno di spiriti, di fate, di creature sovranaturali, gli erano molto vicini. E in più c'è poi tutto questo personaggio di Prospero, che è questa unione di grande autoritarismo di alcune di queste creature, ma anche di grande saggezza, di invito alla tolleranza, di invito al non vendicarsi di questa gente, del fratello che gli ha fatto del male, del re di Napoli. E invece non si vendica. E questa è una cosa che si ritrova in tutte le commedie di Eduardo, questo desiderio che l'uomo non sia, come diceva Brecht, lupo all'uomo. E anche se uno ti ha fatto una grande porcheria tu, non dico gli perdoni, ma cerchi di passarci sopra per non creare una catena di vendette. Poi ci sono anche altri motivi nella scelta di Eduardo. Quando Eduardo ha cominciato a recitare, Shakespeare era il più popolare autore in repertorio di tutte le compagnie. Oggi deve essere rappresentato solo dai bravissimi. Ma ai suoi tempi qualsiasi compagnia, anche la più scalagnata, faceva Amleto, Otello ecc. Quindi entrava nella sua vita quotidiana l'uomo di teatro. E lui l'unica cosa che ha cambiato nel tradurre, e secondo me se Shakespeare avesse potuto vederlo ne sarebbe stato contento, erano gli scherzi di Trinculo e Sebastiano, che erano degli scherzi a cui non ridono più nemmeno gli inglesi di oggi, perché i jokes cambiano col tempo. E allora lui ha cambiato questi jokes. Ma tutto il resto era una cosa che si può sottoscrivere anche oggi.

a földön. De valójában ezt az igazságot a képzelet szülte. Tehát nem volt más, mint egy mesés varázslat.

– Ön olyan emberekről beszélt, akikkel nap, mint nap találkozott, majd alakjuk a színházban, színpadi szerepekben bukkant fel újra.

Igen, de azért ezek az alakok sokszor nagyon is átfomódottak. Például egyszer azt mondta nekem Eduardo: "Soha nem kell az embernek a saját életéről mesélni, mert ahhoz nem rendelkezünk a kellő elfogulatlansággal." Persze az elkérthetetlen volt, hogy a saját élete valamilyen módon ne szüremkedjen be vigjátékaiba. Minden komédiájában fellelhető Eduardo életének egy-egy eseménye, természetesen óriási alkotó fantáziájával megfűszerezve.

– Mikor irt Eduardo? Mennyire tartotta fontosnak hűségnek maradni a leírt eseményhez?

Az írott szöveg a legfontosabb dolog volt számára. Míg soha nem volt semmilyen félelem benne, ha színészként lépett színpadra, de mint színpadi szerzőnek minden bemutató előtt remegett a gyomra. Amikor a jelenése előtt megszólalt a csengő már rosszul volt. Azon ígült, hogy vajon elég világos, a közönség által érthető, élvezhető szöveget irt-e? És amikor erről meggyőződött, az maga volt a boldogság. Egy-egy szövegre még évek múltán is szó szerint elmesélni barátjának, a kritikus Raul Radicének. Képzelve, mennyi ideig tartogatta magában ezt a darabot. Amíg nem volt teljesen készen a fejében egy darab az elejétől a végéig – a klasszikus bevezetés, tárgyalás, befejezés –, addig nem is kezdte el az írást. De az is előfordult, hogy bár teljesen készen volt a fejében minden, mégsem írta le, mert még nem találta meg a szerepekhez alkalmasnak tartott színeket.

Aztán képes volt akár egy hét alatt is megírni egy teljes darabot, mert az agya egy fantasztikus komputer módjára tudta memorizálni mindent. Ekkor már csak az íráshoz szükséges tárgyak szorgalomra és türelemre volt szüksége, ami meg is volt benne. Reggel hatkor ült le az íróasztalhoz. Egy óra felé tartott egy kis szünetet, evett valamit, majd újra elkezdett írni. Csak este hét, nyolc óra felé hagyta abba a munkát. Újra evett valamit és elment aludni, hogy másnap reggel hatkor ott folytassa, ahol este abbahagyta, úgy tűnt, szinte szünet nélkül. És ez így ment egészen addig, amíg a teljes darabot be nem fejezte.

– Esti előadásának címe az volt: Shakespeare fordította nyelven. Mindenki tudja, hogy De Filippo nápolyi dialektusra nápolyi nyelven. Miért pont ezt?

Azért választotta éppen ezt a darabot, mert a "Vihar"-ban sok minden emlékeztette Nápolyra. Például azok a mesék, amelyeket a XVIII. századi Nápolyban írtak. Később Vincenzino Scarpetta átvette ezeket és ezekből Eduardo is feldolgozott néhányat. Ez az elvárás volt, egyszerű színpadi hatásokkal operálód, de ugyanakkor mégis nagyon teatrális darab, és a szellemekkel, tündérékkel és más természetfölötti lényekkel teli világ nagyon közel állt hozzá. És még akkor nem beszélünk Prospero alakjáról, akiben együtt jelenik meg a nagyfokú uralkodói vagýás az ői körülvevő világon, a bölcsesség, a toleranciára intés, figyelmeztetés arra, hogy nem a népen kell kiélni, inkább csillapítani kell a bosszúvágyat a testvérrel, Nápoly királyával szemben, ha ő fájdalmat okozott is. Nincs is bosszú. Ez egy olyan motívum, mely fellelhető Eduardo minden vigjátékában, vagýis ott van

